

108
13 (B)
(B)

अथ
श्रुतबोध
क्रांतदामकृतः

108
13 (B)

Shruta Bodha.

108
13
(B)

2/31

श्रुतबोधोऽहो.

३११॥

रस्याध्वस्वस्वजं धेनवमंचनद्वय ॥ गत्याविलसीकृतं हंसगत्या कांतेतामिंद्रवज्रां ब्रुवते कवीडाः ॥ १९ ॥ यदींद्रवज्राचरणे
षु पूर्वभवंति वर्णालघवः सुवर्ण ॥ अमंदमाद्यन्मदनेन दानी मुपेन्द्रवज्राकथिता कवीडाः ॥ १९ ॥ यत्र द्वयोरप्यनयोस्तु पादाभवंति सीमं
ति निचंद्रकांते ॥ विद्वद्भिराद्यैः परिकीर्तिता सा प्रयुज्यतामित्युपजातिरेषा ॥ २० ॥ आख्यानकीयं प्रकटीकृतार्थे यदींद्रवज्राचरणास्तथास्या
तु ॥ उपेन्द्रवज्राचरणास्त्रयोन्ये विपर्ययोक्ता विपरीतपूर्वा ॥ २१ ॥ आद्यमक्षरमतस्तृतीयकंसमंचनवमंतथांतिमं ॥ दीर्घमिदं मुखियत्रजा
यते तावदंतिकवयोरथोदता ॥ २२ ॥ अक्षरंचनवमंदशमंच व्यत्ययाद्भवति यत्र विनीते ॥ प्रोक्तमेण नयने यदि सैव सागतेति के विभिः कथि
तासौ ॥ २३ ॥ ह्रस्वो वर्णोऽस्यासप्तमो यत्र बाले तद्विबे ॥ ह्रस्वस्त एकादशाद्यः ॥ बाणे विश्रामो नंतरं स्यात्तुरंगैर्नानि निर्दिष्टा सुभृत्यावेश्वदे
वि ॥ २४ ॥ सत्तृतीयकषष्ठमंतरतेन वमंदिरति प्रभवंगुरुचेत् ॥ घनपीनपयोधरभारततेन नु तोडकभूतमिदं कथितं ॥ २५ ॥ यदाद्यंचतुर्थं
तथोसप्तमंचेतथैवाक्षरं ह्रस्वमेकादशाद्यं ॥ शरच्चंद्रविद्वेषिवत्कारविंदेत दुक्तं कवीडैर्भुजंगप्रयातं ॥ २६ ॥ अयि ह्रस्वादरियत्र चतुर्थं
गुरुचसप्तमं कंचन वमंतथा ॥ विरतिजंचतथैव विच्छेदक्षणेर्दुत विलंबितमित्युपदिश्यते ॥ २७ ॥ प्रथमाक्षरमाद्यलृतीययोर्दुत विलंबित
कस्यच पादयोः ॥ अपि चेन्न दहाकमलेक्षणे भवति सुंदरसा हरिणिपुता ॥ २८ ॥ उपेन्द्रवज्राचरणेषु संलिचेदुपांत्यवर्णो बलघवो
परेक्षताः ॥ मदोलसद्भूजितकामकार्मुके वदंति वंशमिदं बुधास्तदा ॥ २९ ॥ यस्यामशोकांकुरपाणिपल्लवे वंशस्थपादागुरुपूर्व
वर्णकाः ॥ तारुण्यहेला रतिरंगलालसेतां मिदुवंशा कवयः प्रचक्षते ॥ ३० ॥ यदा हि वंशस्थहिमांशुवरायोर्यदा भवेयुर्ननु पीवर

॥ ११ ॥

३११॥

स्तने ॥ मृगेन्द्रमध्ये विबुधे निगद्यते चामीकराभिरखलुरामणीयकैः ॥ यस्याप्रिये प्रथमक्षरद्वयं तुर्यं तथा गुरुनवमं च दशांतिकं ॥ सान्यं
भवेद्यतिरपि चेद्युताग्रहैः सालक्ष्यताममृतलैः ते प्रभावति ॥ ३२ ॥ आद्यं चेत्त्रितयमथाष्टमं नवांत्यद्वेचांते गुरुविरतौ सुभाषिते स्यात् ॥
विश्रामो भवति मेहेवानेत्रदिग्भिर्विज्ञेया सुदतिप्रहर्षिणि सा ॥ ३३ ॥ त्रितयं च चतुर्थं च पंचमं च नवमं सरोजसुभगेन नु
चांत्ये ॥ यतिरेव पंचचतुरंबुधिभिश्चेत्कथितेयमिदं वदनेन नु लक्ष्मीः ॥ ३४ ॥ आद्यं द्वितीयमपि चेद्गुरुतच्चतुर्थं यत्राष्टमंच ददा
मांत्यमुपांत्यमंत्यं ॥ कामांकुशावशितकाममंतंगजे देकांते वसंततिलकांकिलतां वदंति ॥ ३५ ॥ प्रथमं भगुरुपातकं विद्यते
यत्र कांतं तदनुचदशमंच दक्षरं द्वादशांत्यं ॥ गिरिभिरथ तुरंगैर्यत्र रामे विरामः सुकविमजनमनोज्ञाभालिनी सा प्रसिद्धा ॥ ३६ ॥
यदि प्राच्यो ह्रस्वः कलितकमलेषष्ठकपरास्ततो वर्णाः पंच प्रकृतिसुकुमारंगिलघवः ॥ त्रयोन्ये सोपांत्याः सुतनुजघनाभो
गसुभगे रसेरीशौर्यस्यां भवति विरतिः सा शिखरिणी ॥ ३७ ॥ सुमुखिलघवः पंच प्राच्यास्ततो दशमांतिमेतदनु ललितापां
गे वर्णैः प्रिये त्रिचतुर्दशौ ॥ प्रभवति पुनर्यत्रोपांत्यं स्फुरन्मकरकं कणयतिरपि रसेर्वैरश्वे स्मृता हरिणीति सा ॥ ३८ ॥ चत्वारः
प्राक् सुतनुगुरवो द्वादशौ कादशौ च मुग्धे वर्णो तदनु कुमुदामोदिनी द्वादशांत्यौ ॥ तद्वच्चोयुगरसहये यत्र कांते विरामो मंदोक्ता
तां प्रवरकवयस्तन्वितां संगिरंते ॥ ३९ ॥ आद्याश्च दुरवस्त्रयः प्रियतमेषष्ठस्ततश्चाष्टमास्तन्येकादशान्त्रयस्तदनु च द्वादशांत्यौ
ततः ॥ मार्तंडैर्मुनिभिश्च यत्र विरतिः पूर्णैर्दुर्विबाननेन दृत्तं प्रवदंति काव्यरसिकाः शार्दूलविकीर्तितं ॥ ४० ॥ चत्वारो यत्र वर्णाः प्र

श्रुतबोधः

॥२॥

अममलघवः षष्ठकः सप्तमोऽपि ॥ द्वौ तावत्तौ ड वा द्यौ मृगमदमुदिते षोडशां तौ तथा तौ ॥ रंभस्तंभोरुकांते मुनिमुनिभिर्यत्रकांते मुनि
विरामो बाले वंद्यैः कवींद्रैः सुतनुनिगदितास्त्रगधरासाप्रसिद्धा ॥ ४१ ॥ इति श्रीकालिदासविरचितं प्रायोपदिष्टं श्रुतिबोधार्थं छंदो
लक्षणं संपूर्णं ॥ श्रीविजयादुर्गायै नमः ॥ श्रीमाधवाय नमः ॥ श्रीरामलिगाय नमः ॥ श्रीसिद्धेश्वराय नमः ॥ श्रीविकटेशाय नमः ॥ श्रीः ॥
आपत्तिः शत्रुभीतिर्मनसि च सुततंदुष्टचिंतासमूहो वा ह्यो हार्दश्च तावत्स्फुरति स्ववपुषां दुःसहस्तावेदेव ॥ यावत् श्री
रम्ये गोरीपदकमलसमाराधनध्वस्तविघ्नः स्वश्रीमान्तिमरायः स्वदृष्टिपुष्टिगानात्रसंवीक्षते तान् ॥ ४२ ॥

108
13 (B)

॥२॥

म

श्रीगणेशाय नमः ॥ छंदसालक्षणं येन श्रुतमात्रेण बुध्यते । तदहं संप्रवक्ष्यामि श्रुतबोधमविस्तरं ॥ १ ॥ संयुक्ताद्यं दीर्घं सौ तु स्वारं विसर्गं संपि
अं ॥ वितेयप्रक्षरं गुरुपादांतस्थं विकल्पेन ॥ २ ॥ सर्ववर्णादीघायास्या विश्रामस्या द्वैर्देवैः ॥ विद्वद्देवीणां वागिरव्यातासा वै विद्युन्माला ॥ ३ ॥
यस्याः पादे प्रथमे द्वादशमात्रास्तथा तृतीयेऽपि ॥ अष्टादशद्वितीये चतुर्थके पंचदशासायां ॥ ४ ॥ आर्यापूर्वा र्थसमं द्वितीयमपि यत्र भवति हंस
गते ॥ छंदो विदस्तदानीं गीतिं तौ भूतवाणि भाषते ॥ ५ ॥ आर्योत्तरार्धतुल्यं प्रथमा र्धमपि प्रयुक्तं चेत् ॥ कामिनितामुपगीतिं प्रकाशयते महा
कवयः ॥ ६ ॥ आर्यापूर्वा र्थं यदि गुरुणे केन च न अधिकेन निधने युक्तं ॥ इतरत्तद्विनिविलयदीयमुदिता किलेयमार्यागीतिः ॥ ७ ॥ सल
घुचतुष्कं भवति गुरुद्वौ ॥ घनकुचयुग्मे द्वादशिवदनासौ ॥ ८ ॥ श्लोके षष्ठं गुरुज्ञेयं सर्वत्र लघुपंचमं ॥ द्विचतुःपादयैर्द्विस्वसप्तमं दीर्घमन्य
योः ॥ ९ ॥ पंचमं लघुसर्वत्र सप्तमं द्विचतुर्थयोः ॥ गुरु षष्ठं हि सर्वेषामेत द्वा कस्य लक्षणं ॥ १० ॥ आदिगतं तु र्यगतं पंचमं कंचात्यगतं ॥ स्या
दुत्तरे चैकचित्तं मेषाणि वक्ता ॥ क्रीडमिदं ॥ ११ ॥ द्वितुर्य षष्ठमष्टमं गुरुप्रयोजितं यदा ॥ तदानीं वेदयंति तां बुधान गस्वरूपिणी ॥ १२ ॥ तन्विगुरु
स्यादाद्यचतुर्थं पंचमं षष्ठं चात्यमुपात्यं ॥ इद्विवाणेर्यत्र विरामः साकेधनीया चंपकमाला ॥ १३ ॥ चंपकमालायत्र भवेदत्यविहिना प्रेम
निधे ॥ छंदसि दक्षा ये कवयः स्तन्मणिमध्यं ते ब्रुवते ॥ १४ ॥ मंदाक्रांतात्यजति हरता सालंकारे भवति यदिसा ॥ तद्विद्वद्भिर्ध्रुवमभिहितं ज्ञेया
हंसी कमलवदने ॥ १५ ॥ ह्रस्वो वर्णजायते यत्र षष्ठः कंबुग्रीवेतद्वत्वाष्टमात्यः ॥ विश्रामस्यात्तन्निवेदैस्तुरंगैस्तां भाषते शालिनीं छंदसीया ॥ १६ ॥
आद्यचतुर्थमहीनं तत्रे सप्तमं कंदशमं चतथान्यं ॥ यत्र गुरुप्रकटस्मरसारे तत्कथं चितवत बोधकवृत्तं ॥ १७ ॥ यस्यास्त्रिषट्सप्तममक्ष

108
13 (B)